

Tina LENGAR VEROVNIK

Primož Vitez (ur.)

Spisi o govoru

Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 2008, str. 258, 26,15

EUR

(ISBN 978-961-6648-22-6)

Govor je tako zelo večplasten in mnogopomenski pojem, da ga npr. definicije v Slovarju slovenskega knjižnega jezika komajda oplazijo: 1. 'oblikovanje besed, stavkov z govornimi organi'; 2. 'izražanje misli z govorenjem'; 3. 'izmenjava mnenj, misli, pogovor'; 4. 'sestavka o neki stvari, ki se neposredno podaja v javnosti, ali podajanje tega sestavka'. Ko se tem splošnim pomenom in razumevanjem pridružijo bolj robni (robni zato, ker gre bodisi za interpretacije znotraj posameznih, bolj ali manj zamejenih znanstvenih področij bodisi za že povsem intimna doživljanja in razumevanja govora), pa tudi forma pisanja o govoru ne more biti več enovita. To potrjuje zbornik Spisi o govoru, ki je pravzaprav res bližje kompilaciji (izraz je vzet iz predstavitvenega besedila ob izidu knjige), saj vsebuje tako zelo raznorodna besedila, kot so znanstveni in strokovni prispevki, esej in celo pesmi. Večji del besedil kljub temu predstavljajo znanstvene obravnave; znotraj teh so jedrni prispevki, ki se govora lotevajo z različnih jezikoslovnih vidikov.

Ker sem avtorica tega zapisa tudi sama (zgolj) jezikoslovka, recenzija knjige žal ne bo tako celovita in zaokrožena, kot si je za *Spise o govoru* prizadeval njihov urednik, ki je – sam sicer jezikoslovec, esejist, prevajalec, dramaturg in glasbenik – besedilom sedmih jezikoslovcev ob bok postavil zapise šestih filozofov, dveh sociologov, psihologa, teologa, zgodovinarja, novinarja in dveh pesnikov. Kot slovenistko, ki se zadnje desetletje raziskovalno ukvarja s sodobnimi medijskimi besedili, me je ob prebiranju zbornika namreč zlasti zanimalo, kako je v njem konceptualizirano raziskovanje govora za tukaj in zdaj, saj sem – kot se je izkazalo, upravičeno – pričakovala, da prinaša temeljit odklon od danes še vedno pogosto prisotnega anahronističnega gledanja na govorni jezik kot na pojavnost, ki jo je treba skoraj v vseh njenih različicah bolj ali manj usmerjati od zunaj in vrednotiti glede na idealizirani

knjižnojezikovni model.

Govor, kot ga v svoje pisanje pritegujejo avtorji v kompilaciji, večinoma ni govor, kot ga proučujeta fonetika in fonologija (odmeve tovrstnega pojmovanja govora je mogoče najti le v nekaterih segmentih prispevkov A. Zwitter Vitez, D. Verdonik in K. Ahačiča). P. Vitez v predgovoru piše, da se *Spisi o govoru* »izrazite-je osredotočajo na drugo interpretacijo koncepta ‘govor’, ki izhaja iz osnovne Sausurjeve dihotomije ‘jezik/govor’ (fr. langue/parole) in govor označuje kot vsakršno (govorjeno ali pisno) jezikovno dejanje, ki deluje kot aktualizacija jezikovnega sistema oziroma, natančneje, govorčeve jezikovne zmožnosti« (str. 9). Kljub temu, da takó zastavljeno osrednje razumevanje govora torej zajema tudi pisanje, pa je vsaj pri jezikoslovnih prispevkih v izhodišče postavljena ugotovitev, da je bil ravno na račun raziskovanja pisnega jezika, ki se je ves čas tudi postavljaj kot vzor ali vsaj kot reprezentativen jezikovni pojav, govorjeni jezik (pre)dolgo zapostavljan kot predmet, vreden in potreben raziskovanja.

Tudi kadar se je jezikoslovje v preteklosti lotevalo govorjenega jezika, pa se je običajno zataknilo pri metodologiji in/ali zornem kotu ter namenih proučevanja. Za slovenščino tako B. Pogorelec na primer ugotavlja, da se je predstava o skupnem knjižnem jeziku uspešno uveljavila na podlagi enotne pisne norme in dogovora o skupni izreki (str. 78), težave pa so nastopile, ko se je v skladu s teoretično koncipiranim celovitim modelom socialnih zvrsti poskušalo normirati tudi (po)govorno zvrst. Pri tem se je premalo upoštevalo njeno poglobilno lastnost, namreč pokrajinsko variantnost, opisi (ki so v resnici delovali ali vsaj želeli delovati kot norma) pa so ostajali preveč shematični. Sodobna govorna praksa je tako ostala izven s temeljnimi jezikoslovnimi deli predvidenih okvirov; deloma tudi zaradi omejitev pri raziskovanju, ki pa jih danes jezikoslovje presega zlasti s povezovanjem z drugimi znanstvenimi disciplinami.

M. Stabej kot ključen za premik v raziskovanju govorjenega jezika izpostavlja prelom z abstraktnimi strukturalističnimi opisi jezika, ki so jezikoslovje oddaljili »od opazovanja jezika v resničnem sporazumevanju in od opazovanja jezikovnega sporazumevanja kot družbene in psihološke dejavnosti, ki je izrazito kontekstualne narave« (str. 89). Ob tem opozarja še na dve pasti takega opisovanja: prvič, že zgoraj omenjeno usmerjanje jezika in jezikovne situacije kot (včasih tudi nehoten) stranski

učinek znanstvenih razpravljanj o jeziku in njegovih opisov (le kar je eksplicitno ugotovljeno, se razume kot norma, vse drugo – tudi implicitna in realno obstoječa norma – pa se razume kot odstop od prve); in drugič, utemeljevanje takih opisov na nezadostni količini podatkov, ki ne odražajo dejanske jezikovne rabe, a se vendarle predstavljajo kot reprezentativni. Izhod iz takega modela avtor vidi v iskanju tipičnega, torej standardnega pri večini govorečih (pišočih) oziroma pri posameznih (pod)skupinah govorcev v določenem času in prostoru. Tehnično je ugotavljanje tega, kaj je »običajno jezikovno vednje v tipičnih sporazumevalnih okoliščinah« (str. 97), z razvojem korpusnega jezikoslovja in vedno večjo raznolikostjo tudi slovenskih besedilnih korpusov postalo povsem realno dosegljiv cilj. Več težav M. Stabej povezuje z razvojem teoretskega (jezikoslovnega) mišljenja, ki bi si morale najprej sploh prizadevati za celovitost in preverljivost jezikovnih opisov, ob tem pa postati tudi spoznavno prožnejše, kakor je (bilo).

Tehnološka plat »preboja« pri raziskovanju realnega govornega jezika je podrobneje orisana v prispevku D. Verdonik, ki sistematično in z zgledi tudi iz slovenskega prostora bralcu predstavi vse, kar danes sodi v ris t. i. jezikovnih tehnologij. Kljub temu, da gre pri teh vedno za sodelovanje tehnoloških strok in jezikoslovja, pa še zdaleč niso vse raziskave in aplikacije namenjene ukvarjanju z govorom, kaj šele njegovemu jezikoslovnemu raziskovanju. Taki so – ožje vzeto – le korpusi govornih besedil, katerih izgradnjo pa tudi danes še omejuje vrsta dejavnikov, kot so težavno pridobivanje avtentičnega gradiva (tehnične omejitve pri snemanju, nujnost privolitve govorcev oziroma upoštevanje avtorskih pravic), dolgotrajnost zbiranja, transkribiranja in siceršnje obdelave podatkov pred vključitvijo v korpus, ne nazadnje pa tudi finančne omejitve. Tudi zato je sodobna govornjena slovenščina zaenkrat v korpusni obliki zbrana fragmentarno, v korpusih, ki so nastali v okviru različnih raziskovalnih projektov ali doktorskih študijev. Izsledki analize takega korpusa spontanega zasebnega govora so predstavljeni v prispevku A. Zwitter Vitez, ki vsebinsko logično, zaradi predstavitve konkretnih podatkov in dognanj o realni jezikovni rabi pa tudi optimistično (v smislu novih in produktivnih paradigem v raziskovanju govora) zaključuje *Spise o govoru*.

Če jezikovne tehnologije oziroma korpusni pristop k raziskovanju govora razrešuje problem (ne)zadostnosti in (ne)reprezentativnosti jezikovnih podatkov, pa se

zdi, da rešitev problema spoznavne neprožnosti jezikoslovnega teoretičnega mišljenja v zborniku objavljeni avtorji vidijo predvsem v odpiranju jezikoslovja drugim spoznavnim področjem oziroma v splošnem meddisciplinarnem povezovanju med njimi. V tem smislu je jezikoslovcu kar nekam v olajšanje, ko v prispevku J. Vogrinca prebere, da se tudi komunikologija in sociologija radia in televizije v raziskovalnih pristopih dolgo nista odpirali drugim področjem; da torej jezikoslovje ni edino, ki npr. šele »odkriva«, da govorni medij ni neki nevtralni kraj, s katerega bi lahko zgolj zajemalo jezikovne pojave in jih raziskovalo kot take (str. 218–19). Ali kot P. Vitez v predgovoru parafrazira Lacana: jezikoslovje je sicer nujen, ne pa tudi zadosten pogoj za raziskovanje govora. Ravno zaradi te večkrat poudarjene in zelo izrazite rdeče niti zbornika se bom k *Spisom o govoru* avtorica gotovo še vračala ter jih pozorneje brala tudi v segmentih, ki dopolnjujejo jezikoslovna izhodišča in se z njimi prepletajo. Upam pa tudi, da bo ta zapis poznavalca katerega drugega humanističnega ali družboslovnega področja spodbudil k obrat-nemu branju.